

Kovács Zoltán: Emberi jogi ismeretek és készségek fejlesztése történelmi játékfilm segítségével

A 2020-tól érvényes középiskolai történelem kerettanterv meglehetősen mostohán bánik az emberi jogok tanításával: maga a kifejezés egyáltalán nem is fordul elő benne, a hozzá kapcsolódó ismeretek és fogalmak pedig legfeljebb a felvilágosodás, a liberalizmus, a polgári állam, a rendszerváltoztatás és a kisebbségi jogok témakörein belül kerülnek elő. Márpedig ha csak így, szétszórva kerül elő a téma, akkor nem biztos, hogy tudatosul a tanulóknál, hogy az emberi jogok egy összefüggő rendszert alkotnak, és ha egy-egy jog sérül, akkor az előbb-utóbb a többi érvényesülését is lehetetlenné teszi.

Az állampolgári ismeretek kerettanterv ugyanakkor ismeri az „emberi jogok” fogalmát:

„TANULÁSI EREDMÉNYEK [...] felismeri az alapvető emberi jogok egyetemes és társadalmi jelentőségét” [...]

FEJLESZTÉSI FELADATOK ÉS ISMERETEK [...] Az alapvető emberi jogok, állampolgári jogok, polgári szabadságjogok [...] Az állampolgári jogok és kötelességek [...] A választójog és feltételei; A jövő nemzedékek jogai; Az igazságszolgáltatás rendszerének felépítése, a büntetőjog, polgári jog, közjog, magánjog fogalma [...] Magyarország Alaptörvénye; Az alapvető jogok; Az állampolgári kötelességek; Választójog, választási rendszer; Közjog: büntetőjog; Magánjog: polgári jog”

Viszont az állampolgári ismeretek a végzős évfolyamon, heti 1 órás tantárgyként szerepel, és nem kötelező belőle érettségizni, így kérdéses, elég idő, figyelem jut-e majd erre a területre. A történelem érettségi követelményei között pedig nem szerepelnek külön témaként az emberi jogi ismeretek (bár fogalomként bekerült az emelt szinten kérdezhető Alapjogi Charta).

Történelemtanárként két dolgot tehetünk hát, ha fontosnak tartjuk ezt a témát: egyrészt megfelelő hangsúlyt helyezünk az állampolgári ismeretek tanítására, másrészt több történelmi témába is beemeljük az emberi jogi szemléletmódot. A mellékelt órateranggal a kereszténység témaköre kapcsán az utóbbira teszünk kísérletet.

Milyen emberi jogok kapcsolhatók ehhez a témához? Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (1948) néhány pontja kimondottan alkalmas erre. A dokumentum felhasználását természetesen nem az indokolja, hogy számon kérjük Jézus korán a XX. századi elvek érvényesülését, sőt, fel is kell hívnunk diákjaink figyelmét arra, hogy egy adott kort csak a saját mércéi alapján ítélnünk meg, de a közismert történet kapcsán olyan alapelvekre, „eljárási hibákra” mutathatunk rá, amelyek napjaink tudatos állampolgárai számára is tanulságosak lehetnek. A Nyilatkozatra tehát ebben az esetben nem elemzendő történelmi forrásként kell tekintenünk, sokkal inkább egy olyan listaként, amely azokat a jogokat tartalmazza, amelyekkel kapcsolatban megfigyelhető, hogy érvényesülnek-e az adott szituációban, vagy nem.

„7. cikk

A törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. Mindenkinek joga van egyenlő védelemhez a jelen Nyilatkozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.

8. cikk

Minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen a hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.

9. cikk

Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, őrizetbe venni vagy száműzni.

10. cikk

Minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozza meg egyrészt jogai és kötelezettségei felől, másrészt minden ellene emelt bűnügyi vád megalapozottsága felől.

11. cikk

Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen megállapítják. [...]

18. cikk

Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

19. cikk

Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.” <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2000) a következőket tartalmazza:

„10. cikk

A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság

(1) Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. [...]

11. cikk

A véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadsága

(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül. [...]

47. cikk

A hatékony jogorvoslatához és a tisztességes eljáráshoz való jog

Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez.

Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

48. cikk

Az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog

(1) Minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

(2) Minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását.”

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

A fentieket „fogyaszthatóbbá” tehetjük egy, a tanulók által is jól ismert történet segítségével, miközben mindezt filmnézéshez kapcsolódó csoportmunkával is összekötjük. Gyakran használom ezt a módszert, mert így el tudom érni, hogy a diákok ne csak egy bóbiskolási lehetőségként tekintsenek a filmnézésre, hanem aktívan közreműködjenek a feldolgozásban. Az is fontos, hogy ne ugyanazokat a szempontokat kelljen megfigyelnie mindenkinek, mert így talán egy osztályból nem csak a szokásos néhány diák fog válaszolni a kérdésekre, hiszen egy kisebb csoportban valószínűleg minden tag közreműködésére szükség lesz a válaszok megtalálásához, arról nem is beszélve, hogy van olyan csoport, ahol minden tagnak külön feladata van.

A kereszténység születése, Jézus élete és pere olyan téma, amely a filmeseket is számtalanszor megihlette. A „Jézus Krisztus szupersztár” a díszletekből és a jelmezekből is jól láthatóan a film készítésének korához akar szólni. Ez könnyebbé teheti az elvonatkoztatást a konkrét „jogi esettől”, másrészt a rockopera (vagy filmmusical) műfaja további feldolgozási lehetőségeket hordoz: gondolhatunk itt akár a hetvenes évek kultúrájának jellemzésére, akár zenei, filmesztétikai szempontú elemzésre is.

A játékfilmek a történelmi problémákat leegyszerűsítik, a konfliktusokat gyakran plasztikusabban jelenítik meg a valóságosnál, de éppen ezzel segíthetik felismerésüket a diákok számára. Fontos, hogy erre felhívjuk tanulóink figyelmét, illetve mutassuk be a film készítésének körülményeit, hogy érthetővé tegyük az alkotók céljait. Így forráskritikára is neveljük tanítványainkat. Céлом, hogy a mellékelt óravázlat a kereszténység születésének, tanainak megismertetését és a világnézetekkel, valamint az igazságszolgáltatással kapcsolatba hozható emberi jogoknak a megismertetését egyaránt szolgálja. Ha kilencedikben használjuk, történelemórán, akkor nyilván a kereszténység megismertetése a fő cél, de ezen keresztül az emberi jogi szempontokat is fel lehet vetni a „per” segítségével, míg 11-12.-ben, emelt történelem vagy állampolgári ismeretek órán, már az emberi jogok, az igazságszolgáltatás működésének bemutatásához lehet „esettanulmány” ez az ókori ügy.